

Gabriel Aresti, euskal biola eta mailuaren sortzaile bipilaren oroitzapenetan, umilki, bere heriotzaren (ezen ez desagertzearen) hamargarren urteurrenean, 1985eko ekainak 5, arrastirian.

Gabriel Arestiren oroitzapenetan

Jose Austin Arrieta

Lagunok:

Gabriel Aresti Segurolari buruz mintzatzera ausartze hau, non eta hemen, noiz eta gaur, inoiz egin dudan ausartkeriarik buruga-beenatariko bat iruditzen zait, zuen aurrean plazaratzen bait naiz, haren pertsona ezagutu eta maitatu zenuten eta haren obra nik baino askoz ere sakonkiago dastatua eta aztertua duzuen hainbat adiskide, lankide eta are ahaideren aurrean. Eta, gainera, egunaren oroitzapenaren zama astun hau, barne-muinetarainoko hotzikararen eragile, gaurtxe, hain oker, hil bait zen Gabriel, duela hamar urte. Barrendari, intruso, sentitzen naiz, benetan. Zin degizuet nire boz-dardara hau ez dela inondik ere halako pose estudiantu bat, halako baliabide erretoriko bat.

Izan ere, zer esan dezaket nik Euskal Herriko poetarik beharbada bizi zelarik arbuatuenaren eta hil ondoren goretienaren inguruan? Zer esan dezaket dagoeneko esana ez dagoenik, eta panegirikotasun hutsalean, aseptikotasun akademizistan edota glosismo hermetiko zein eruditoan jausi barik? Bide bakarra gelditzen zai-

dala uste dut: zintasunarena, sintzerotasunarena, nahiz eta jakin badakidan bide hori ez dela kaminoa edo galtzada, estrata edo senda erpina baizik, eta egon ere, ezker-eskuin, anekdotismoaren eta topikoaren amildegiaik daudela.

Berrirakurria dut egun hauetan Gabrielen obra poetikoa, 1976. urtean argitara ziren bi tomo haietan bildurik dauden poema guztiak. Lehendik azpimarratuak nituen ahapaldi, bertso eta hitz asko, baita lehen erreparatu gabeko beste asko ere, berrazpimarratu ditut, paperetara aldatu ditut, oharrak eta irazkintxo impresionistak egin ditut; hamaika folio bete dut gisa horretara. Baina guzti horrek ez dit ezertarako balio orain, ez bada nire gainezkatuta ego-tearen sentsazioa areagotzeko: ez bait dago, inola ere, hain obra zabal eta sakonaren berri —edo, Unibertsitatean esango luketen bezala, «ezaugarri poetiko funtsezko nagusien» berri— honelako mahainguru baten denbora-mugen baitan ematerik. Eta, gainera, badakit, hona etortzeko hain hisiatuki ihardun zenidaten antolatzailleok behintzat, ez duzuela niregandik hori nahi, galdera zehatz bat egin bait zenidaten, besteak beste; hauxe: «zein da Gabrielen obrak zurean izan duen eragina?» Eta nire erantzuna, tupustekoa eta bihotzetikoa, ezin izan daiteke garbi eta sinpleagoa, bi partetan partitua baldin bada ere: a) edo lehen partea: nik ez dut obrarik; Gabrielelek idatzi zuenaren laurdena idaztera hel nadinean, orduan hasi ahal izango naiz obra bat badudala esaten, eta b) edo bigarren partea: egin ditudan saio poetiko labur eta kaxkarrei dagokienez, Gabriel Arestiren epigono xume deklaritzen naiz. Beraz, ez dut ezer gehiago esatekorik puntu horretaz.

Baina galdera horri beste hari-mutur batetik erantzuten saiatuko naiz, alderdi orokorrago eta dudarik gabe niretzat interesgarriago eta zuentzat ere aspergarri gertatuko ez dela espero dudan batetik. Gabriel Aresti poeta, dramaturgo, narratzaile, itzultzaile, hizkuntzalari, kultur sustatzaile eta akuilatzaile: ezin alderdi guztiak batera besarkatu, inondik ere. Haren obra —poetikoa soilki— egun hauetan berrirakurtzerakoan, nire gogoan nabarien isladatu den inpresioa zein den aipatuko dizuet: egiaztatzea nola gizon honek markaturiko erritmoa izan zen —baita pertsonalki ezagutu ez genuenontzat ere— euskal kulturaren munduan edo inguruetan mugitzen ginen gure belaunaldiko jende guztiaren akuilu. Badakit ez naizela ezer berririk esaten ari. Baina, edozein modutara ere, halako zirrara sakon bat eragin dit niri neuri, zenbait urtetako ahaztura edo itzalaldi baten ondoren, berriro horretaz ohartzek. Arestiren orrialdeetara itsatsirik berraurkitu bait ditut neure bizi-

tza propioaren zatiak han-hemenka, gure euskal eremu latz lora-mendi bihurtu-nahi honetan Arestiren poema-ildoetan ereinitako beste hainbeste hazi bailira, batzu ernatuak, betetzu hareaz berriro estaliak, beste batzu, gure gatazka maiz zentzugabeen poderioz, alferrik galduak eta ustelduak. Eta oroitzeari, birbizitzeko modua ohi den oroitzeari ekin diot. Nire —eta gure— bizitzaren zenbat estratu, erdi-ahantzi erdi-bizi, poetaren hitzen inguruan kiribilkatu-rik! Hor dakusat, *Harri eta Herri*-ko poemengainean oldartua, 17-18 urteko mutil gazte bat, amodio- eta justizi gose, «beti paratuko naiz gizonaren alde»ren danbatekoak inarrosia, «Nire aitaren etxea» euskal erresistentziaren himno bihurtuko zenaren gainean negarrez, edo «Sibonetik Kubanakañera» doan goajiroarekiko indibiaz —ez, noski, arroz-arenkea jaten zuelako, Ninarekin oheratzearen bekatu burgesa kometitzen zukeelako baizik—; hor dakusat, lehen aldiz Juan Mari Lekuona poeta eta maisuaren ahotik bilbotarra omen zèn eta euskaldun berria omen zèn beste poeta honen bertsoak aditu zituèn gazte hura, «poeta naizen ezker / eztut zerurik espero» edota «ni naiz naizena / ez naiz ezer ezpada / naizena» perpausak betiko grabaturik gelditu zitzaizkion gaztea. Badakusat baita ere —nola ez—, herriko jaietako prozesio-manietan «Egun da Santi Mamiña» kantari doan koadrila edo, Mikel Laboaren ahots kinkun baina sarkorra dela bide, «Apur dezagun katea» buruz ikasten duen 20 urte inguruko gazte huraxe bera. Eta badakusat, irribarre amoltsu batez oroitzen naizelarik, Seminarioan «presencia de Dios»en teknika mnemoteknikoari esker, Arestiren «Pater Noster»aren teknika poetikoa aplikatzeko aparteko eragozpenik eduki ez zuèn gazte hura, egunean hainbat bider «amerikano baztartak» Indotxinako arrozadietan hiltzen ari ziratekeèn haur eta andreez amorratioz eta erneguz gogoratzen zena. Arestiri zor diot nik neuk —eta gure arteko zenbatek!— poesiaren aurkikundea, amodioarena bezain zirrargarria den hori. Baina orduan ez nuen ulertzen, ezin nuen ulertu, beste hainbat gauza, hala nola: «Antigoalean / profetak / harrika / hiltzen zituzten / Gaur egunean / arbuioz / desamodioz / eta desprezioz / ...»

Nola ulertuko zuen, bada, gazte idealista batek horrelako gauzarik, ezpada, gehienez ere, topiko literario huts legez? Beste honako hau bezala: «Gizonen ahotik ez / handik eztut egarik biltzen / Handik / iraina / atzipa / eta enganamentua / dut biltzen».

Baina denok dakigu hura ez zela Gabrielengan literatura «hutsa», edo, hobeto esanda, literatura zela, benetako literatura, bizitza ere bazelako.

Euskalduntasunaren hautapena, horixe bai ulertzen genuela: «Zergatik metitu ote naiz / halako enplegu txar batean? / Zergatik sartu ote nituen / sudurrak / hain kirats txarreko / zer-egin honetan? / Baina zergatik? / Ez nintzen ni ederki bizi / Bilboko hirian / gaztelaniaz / hispanidadean? / Baina ez / Nire leinuaren / ezagugarria da / Ur lasterraren kontra iher egiten dugu».

Baina ez noa, ahal dela, haren poema gehiago errepikatuzera, horrek aldendu egingo bait ninduke esaten hasi naizenetik. Jarrai dezadan, beraz, neure berrirakurketarekin.

Beste garai batzu etorri ziren: berak esan bezala, lehenik protestatu, gero kontestatu, eta azkenik detestatu egiten zuen poeta hura alderdi guztietatik erasotua izan zen, edo berak erasotzen zuen lehenik, ez dakit. Eta ez dit axolarik. Bakar-bakarrik, zera egiaztatu eta aitortu: zeinen errazki bihurtzen garen, Herri honetan, derrepente, ardiak otso, eta alderantziz, eta nola, borroka ideologikoaren etiketaren pean sarritan maiseaketa eta kotileoa besterik izan ohi ez dena dela medio, kapaz garen Gabriel bezalako abertzale bat basatiki laidoztatzeko. Eta berariaz, eta erabat kontzienteki, esan dut «abertzale» hitza, zeren eta, dudazkoa baldin bada ere Aresti ados egotea «Euskotarren Aberria Euskadi da» perpausarekin, batere dudarik ez bait dago «Euskaldunen Aberria Euskara dela» beti defendatu zuela heriosugar, bere «pluma»rekin, bere odolarekin, bere milaka ordutako lanarekin, eta, azkenik, bere heriotza goiztiar tamalgarriarekin. Ez noa oraingoz arazo honetan gehiago barrentzera, ez bait zait oso zilegi iruditzen, nahiz eta tentazio bortitza gertatu guztiontzat, gaur egun non kokatuko ote litzatekeen eta gisa horretako elukubraziotan aritzea: ez dakit Yassir Arafat, Abu Musa ala Georges Habasche-ren taldekoa izango ote zatekeen, baina ziur naiz, hori bai, gure Sabra eta Txatila hauetan jasaten ari garen setio odoltsu honen aurrean ez zela isilik geldituko, eta bere aitaren etxea defendatuko zuela oren gainetik.

Eta itzalaldia etorri zen, beharbada ez haren lagun minen zirkuluetan, baina bai beste askorengan. Arbuioa: nik neuk ere —sintzerotasuna agindu dizuet lehentxeago— boligrafo-marra kolerasuz daukat tatxatuta liburuan Gabrielen zenbait bertso, bat bereziki, «espainola izateko Espainiako lau hizkuntzak jakin behar direla» edo dioena. Urte batzu pasa ondoren, ordea, berriro itzuli nintzen maisuaren izkribuetara: irakurri nuen haren «Maldan Behera», haren «Zuzenbide Debekatua», haren «Bizkaitarra»k, lehendik ezagutzen ez nituen obrak guztiok, eta txunditu nintzen.

Ehun urte segidotan Arantzazura erromes joanda ere, ezin izango diogu gizon honi gure kulturaren alde egin zuen lanaren eta ordainetan jaso zuen gure destainaren pagua kitatu. Beste Aresti bat zen hura, *Harri eta Herri, Euskal Harria, Harrizko Herri Hau* eta *Azken Harria* tragikoan ageri den Aresti ez bezalakoa, itxuraz behintzat. Zenbait zirkunstantziarengatik —nire gustu literarioen aldaketa, neurri batean gure poesiaren esparruan gertatua den simbolismorako eta nolabaiteko hermetismorako joera etab. direla medio—, bolada luze samar bat ere pasatua dut, Arestiren 2. etapako poesi molde profetikoa, gaitzetsi ez bada ere, gutxietsi edo, egin izan dudana: «Harri»en saga horretan anekdotismo dexente, errazkeria formal apur bat ere bai, zegoela iruditu izan zaidana. Gaur egun gauzak beste era batera ikusten ditudala uste dut, 1. eta 2. etapetako haren produkzio osoa jarraian irakurri eta gero: bada-gu koherentzia sakon bat, motiboen errepikapen eta bilakaera bat. Aresti Jano bihurtua da enetzat, bi aurpegidun jaingo jakintsua: aurpegi bata barne-munduari eta bestea kanpo-munduari begira dituen, baina biak bat eta bera izanik.

Zenbat altxor preziatu, zenbat lurpeko ur-lats garden dagoen oraindik aurkitzeke Arestiren obra gaitz (adjektiboaren bi zentzuetan: handi eta zail) horretan, «Maldan Behera» deritzan horretan! Erregu bat euskaldun unibertsitarietara, batez ere Euskal Filologia ikasten ari diren gazteei: azter, sakon, iker, bilbotar erresumin, bihozkor eta handi honen obra. Arimako paisaia irudikatu eta antzaldatzen duen obra nagusi hau, amets, joran eta are lokamutsetako pausaje —peregrinazio— osoa aurkezten digun obra hau: eremu latzean Gabrielekin odolarekin, arranoaren eta sugearen eta arrainaren erraiekin eraikitako «arbola bakarreko hariztu» horretatik jalgirik burutzen duen bidaia poetiko —eta erreal, poesia erreallitatea bait da: barne-errealitatea— harrigarri eta kementsu hori.

Ez naiz gehiago luzatuko. Ohar deslotu hauei Gabrielen beraren hitzekin nahi nieke bukaera eman. Bi poema-zati irakurririko ditut, bata *Harrizko Herri hau* liburuan berak Agustin Ibarrolari eskainia, «Hiru urte luze» deritzana, guk orain berari esan genie-zaiokeena, urte-kopurua 10era aldatuz bada ere; eta ondoren «Kapitain pilotu» poemaren zati bat:

«Hamar urte luze / eta zu gabe / Bilbao asko tristatu da / Saguxarren hegaldaketa eten-gabekoak / gertatu dituzu / kale-artean eta / plazarik plaza; / altzipresa / irudi dizu / Don Diegok; / Gure erreka ere / isilean negar egiteko kurajea eduki dizu / behingotz. / Hamar uda motz / eta hamar negu luze / orritu ondoren / Bilbaok / (sobera poztu gabe, / baina tristura bat utzirik), / esan behar dauzku: / laguna - Gabriel - laguna».

Ohore zuri, zeure hitza beti bete zenuen Kapitain pilotu horri:

«Nik / Kapitain pilotu / honek / ez nuen inoiz abandonatu / hondatzen zen / ontzia / eta orain / etse zaharraren teilatuaren / azpian / iraunen dut. / Latin itsasora atera gabe / Nire etsea / mendi artean ainguratu zen / ontzi zaharra / nafar haritza / kantabres teila / euskal harria / zure surtan ererik / hiltzen banaiz ere».

Zinez, Gabriel, zuk ere Axularrek bezala:

«Begi bat utzi zenuen
Gorbeia mendiaren gainean
eta bihotza
gure barrenean»

J.A.A.